

Opiksi ja Huviksi suomalaista elokuvahistoriaa

Kun selailee arkistotietokantoja tarpeeksi syvälle, ja matkassa on sopivasti hyvää onnea, tulee vastaan iloisia yllätyksiä. Juuri tällainen sattumien summa oli kyseessä, kun löysin Jyväskylän maakunta-arkiston kätköistä Opiksi ja Huviksi -nimisen elokuvateatterin arkiston.

Heti teatterin nimestä tajusin, että varhaisilla vaiheilla ollaan: nimihän edustaa tyypillisimmillään kiinteiden teattereiden ensimmäistä vaihetta, jolloin korostettiin elokuvan luonnetta ensisijaisesti sivistäjänä, mutta sen rinnalla myös viihdyttäjänä. Samaan kastiin kuuluvat esimerkiksi Ihmeitten maailma, Maat ja Kansat, Maailman ympäri, joten juuri tätä kauemmaksi suomalaisten elokuvateattereiden historiassa ei päästä. Arkisto tarjoaakin ainutlaatuisen kurkistuksen varhaisvaiheisiin – eikä sen takia tarvitse edes omalta sohvalta liikkua, koska osa aineistosta on digitoituna verkossa.

Jyväskyläläisteatteri Opiksi ja Huviksi aloitti toimintansa vuoden 1908 alussa, mutta arkiston vanhimmat asiakirjat ovat edellisen vuoden puolelta, jolloin suunnittelu ja valmistelut olivat täydessä vauhdissa. Tuoreimmat paperit ovat vuodelta 1917, mutta teatteri jatkoi mahdollisesti jopa 1920-luvun puolelle asti. Jos jälkimmäinen vuosilukutieto pitää paikkaansa, on kyse yhdestä aikakauden pitkäikäisimmästä teatterista. Jostakin syystä uudempi aineisto puuttuu: voi olla, että johtajisto tai henkilökunta on vaihtunut tai tulipalo, vesivahinko, muutto tai unohdus on pyyhkäissyt uudemman aineiston mennessään.

Arkistossa on kaksi eri osaa, hallinnollinen aineisto ja elokuvaohjelmat, joista jälkimmäinen löytyy digitoituna. Teatteri painatti jokaista ensi-iltaa varten käsiohjelman, joka jaettiin yleisölle. Joku tarkkaavainen henkilö-

kunnan jäsen talletti ne vuosien ajan ja merkitsi mukaan vielä tiedon siitä, mistä vuokraamosta mikin ohjelma tuli, ja nyt meillä on kotikoneella ihailtavissa kattavuudessaan ja laajuudessaan ainutlaatuinen kokoelma. Todella täydellisiltä vaikuttavat sarjat löytyvät ainakin näytäntökausilta 1910–1915, minkä lisäksi digitoimattomassa osassa arkistoa on vielä lisää ohjelmia.

Hallinnollinen materiaali on pääosin kirjeitä, tilikirjoja ja muuta vastaavaa aineistoa, jotka liittyivät elokuvateatterin pyörittämiseen. Koska jyväskyläläisteatteri oli liikesuhteissa pääkaupungin suurliikkeiden kanssa, kirjeistö on oikea ”kuka on kukin” -kokoelma autonomian ajan suomalaisesta elokuvialasta. Eniten kirjeitä ja sähkeitä on Nordiska Biograf Kompanietilta, mutta mukana on myös esimerkiksi Apollon, Olympian, Finlandia Filmin, Finska Film Agenturin, Heliikonin, Internationella Biografin, Maximin ja Stjärnbiografenin kirjeitä – luonnollisesti valtaosa arkiston kirjeistä on vastaanotettuja eli helsinkiläisfirmojen kirjoittamia. Mukana onkin kymmeniä kirjeitä, jotka on omin käsin allekirjoittanut K. E. Ståhlberg, Gösta Lindebäck tai Erik Estlander, Ernst Ovesén tai Rasmus Hallseth. Tämä onkin arkiston suurin yllätys: se sisältää kymmeniä kirjeitä sellaisista suomalaisista elokuvayhtiöistä, joiden omaa asiakirja-aineistoa ei ole säilynyt lainkaan.

Arkisto ei ole kovin suuri, sen virallinen mitta on vain 0,6 hyllymetriä, mutta se on valtavan paljon, kun ottaa huomioon, mitä muista aikakauden yhtiöistä on säilynyt. Tiedot suomalaisesta elokuvahistoriasta ennen vuotta 1920 rakentuvat hajanaisten lähteiden varaan. Yksikään näytelmäelokuva ei ole säilynyt kokonaisuina, ja vain yhdestä on edes pätkiä tallessa. Ei-fiktiivisistäkin filmeistä

vain murto-osa on säilynyt, ja kaikkien filmivalmistamoiden arkistot ovat hävinneet vuosikymmenten kuluessa. Vaikka yhtään arkistoa ei ole tallessa, paperiasiakirjojen tilanne on sama kuin osin säilyneen *Sylvie*-elokuvan kohdalla: fragmentteja on jäänyt. Muutamia filmien maahantuontiin liittyviä Frans Engströmin asiakirjoja löytyy KA-VAsta, samoin Olympian vuokraamokirja. Hannu Salmi on metsästänyt Tanskasta Nordisk Films Kompagnin arkistosta Suomesta sinne lähetettyjä kirjoja, ja vastaavia löytyisi taatusti esimerkiksi Pathéltä Ranskasta. Helsingin poliisilaitoksella toimineen filmisensuurin asiakirjoista osa on puolestaan päätynyt osaksi Valtion filmitarkastamon arkistoa. Muistakin viranomaisarkistoista ja esimerkiksi sanomalehdistä aineistoa löytyy, mutta työ on kuin neulan etsimistä heinäsuovasta.

Kokonaistilanteeseen verrattuna Opiksi ja Huviksi -teatterin arkisto on varsinainen jättipotti: parisataa kirjettä ja sähköttä ja yli neljäsataa ohjelmaa yhdessä kokonaisuudessa!

Aineisto

Opiksi ja Huviksi -osakeyhtiön arkisto, Jyväskylän maakunta-arkisto

Digitoidut käsiohjelmat löytyvät arkistolaitoksen digitaaliarkistosta osoitteesta: <http://digi.narc.fi>